

TURYSTYKA ZRÓWNOWAŻONA W PARKACH NARODOWYCH W OPINII TURYSTÓW

Małgorzata Gałązka

Streszczenie

Wzmożony ruch turystyczny na obszarach chronionych, w tym w parkach narodowych, niesie za sobą wiele negatywnych skutków wpływających na środowisko naturalne tych obszarów. Obecnie uważa się, iż jednym ze skuteczniejszych sposobów powstrzymania lub zminimalizowania degradacji walorów parków narodowych jest włączanie do turystyki zasad rozwoju zrównoważonego, czyli nadawanie jej zrównoważonego charakteru.

W artykule dokonano analizy badań ankietowych, których celem było poznanie opinii turystów odwiedzających parki narodowe na temat zjawiska turystyki na tych terenach oraz ich znajomości i stosunku do turystyki zrównoważonej.

Słowa kluczowe: turystyka, turystyka zrównoważona, park narodowy

SUSTAINABLE TOURISM IN NATIONAL PARKS IN OPINION OF RESPONDENTS

Abstract

Increased number of visitors in protected areas, including national parks, provides a lot of negative consequences affecting environment on these areas. Currently it is believed that one of the most effective ways to minimize degradation of the values of national parks is connect tourism with sustainable development principles.

This article analyzes a results of survey that concern opinion of tourists visiting national parks on the phenomenon of tourism in these areas and their opinion and knowledge about sustainable tourism.

Key words: tourism, sustainable tourism, national park.

Wprowadzenie

Turystyka jest jedną z istotnych funkcji parków narodowych. Zapewnia turystom poczucie odprężenia, możliwość odpoczynku w otoczeniu wybitnych walorów przyrodniczych oraz kulturowych. Pomaga równocześnie ludności miejscowej zapewniając miejsca pracy oraz stanowiąc źródło jej dochodów. Jednak przyszłość turystyki na terenach parków narodowych jest uzależniona przede wszystkim od wysokiej jakości ich środowiska naturalnego (a więc podstaw ich istnienia), a działania sektora turystyki powinny być ukierunkowane na zachowanie walorów naturalnych. Właśnie z tych powodów na obszarach chronionych należy propagować formy turystyki, które nie są uciążliwe i niebezpieczne dla środowiska, a takie właśnie warunki spełnia turystyka zrównoważona.

Praca z tematu badawczego B. Wł. I46 Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

W opracowaniu dokonano analizy opinii turystów odwiedzających parki narodowe na temat ich stosunku do zjawiska turystyki zrównoważonej na tych terenach, stosując metodę sondażu diagnostycznego, wykorzystując ankietę, jako narzędzie badawcze.

Turystyka zrównoważona

Turystyka stosująca zasady zrównoważonego rozwoju powinna przynosić szereg korzyści, a więc te wynikające z ochrony środowiska naturalnego (zwiększenie wśród społeczeństw i społeczności lokalnych świadomości ekologicznej, polityczne poparcie, które może dostarczyć funduszy oraz pomóc w wyznaczaniu nowych obszarów chronionych, dodatkowe fundusze na ochronę przyrody płynące z sektora turystyki), korzyści dla branży turystycznej (rozwój nowych produktów turystycznych o wysokiej jakości, przyjaznych środowisku, poprawa na rynku wizerunku firm, które stosują się do zasad turystyki zrównoważonej, zwiększanie świadomości turystów w sprawach ochrony środowiska oraz kulturowych i społecznych wartości, zainteresowanie klientów szukających możliwości wyjazdu na przyjazne środowisku wakacje) oraz korzyści dla społeczności lokalnych (poprawa standardu życia i wysokości dochodów, rewitalizacja, ożywienie lokalnej kultury, zwyczajów, tradycyjnego rzemiosła, poprawa ogólnej sytuacji ekonomicznej, zanikanie lub stabilizacja emigracji miejscowej ludności, zwiększenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnych oraz wzrost zainteresowania lokalnymi kulturowymi wartościami, promocja harmonii pomiędzy ludźmi z różnych środowisk i narodowości, ułatwienie wymiany ich pomysłów, obyczajów, sposobów życia) (FNNPE 1993).

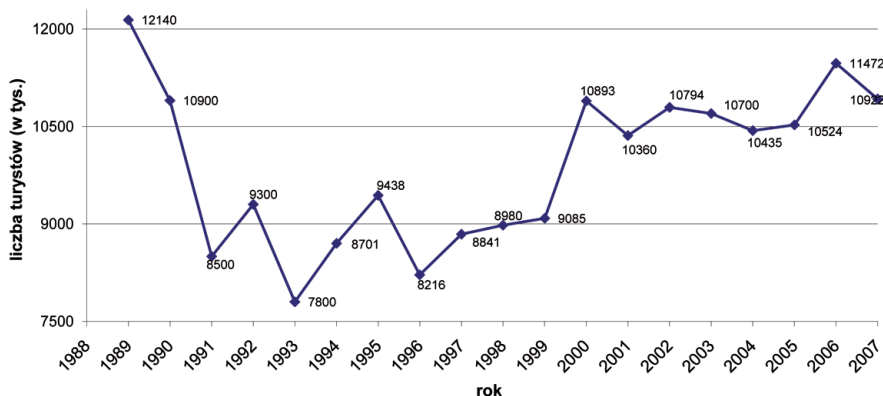
Zgodnie z definicją Federacji Parków Narodowych i Rezerwatów Przyrody Europy (EFNNP) za turystykę zrównoważoną należy uważać każdą formę rozwoju ruchu turystycznego, aktywności turystycznej oraz zarządzania, która podtrzymuje ekologiczną, społeczną a także ekonomiczną integralność terenów oraz zachowuje w niezmiennym stanie zasoby naturalne i kulturowe tych obszarów dla przyszłych pokoleń (IUCN 1994).

Turystyka zrównoważona nie jest kolejną z form turystyki lecz można powiedzieć, że jest specyficznym sposobem zarządzania turystyką, który ma na celu uczynić ją taką aby dała się pogodzić z potrzebami i zasobami naturalnymi obszaru chronionego, potrzebami miejscowej ludności, a także z potrzebami turystów i sektora turystycznego. Tak, więc podstawę turystyki zrównoważonej stanowi osiągnięcie równowagi oraz harmonii między trzema głównymi czynnikami: ekologicznymi, społecznymi oraz ekonomicznymi, a więc między potrzebami i oczekiwaniami turystów, społeczności lokalnych i potrzebami środowiska przyrodniczego.

Turystyka na obszarach chronionych, w tym w parkach narodowych, w niekontrolowanej postaci jest powodem coraz większej dewastacji zasobów przyrodniczych tych obszarów. Jak jednak pokazuje praktyka, nie można zupełnie zapobiec ich niszczeniu, natomiast można zmniejszyć rozmiary tego zjawiska. Zgodnie z obowiązującym obecnie stanem wiedzy najlepszym sposobem zminimalizowania poziomu degradacji zasobów przyrodniczych jest postępowanie zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. Podstawową, a jednocześnie wyjściową, jest tu zasada poszukiwania kompromisu między różnymi grupami interesu (a więc grupami społecznymi) związanymi, bezpośrednio lub pośrednio, z turystyką na danym terenie. Aby jednak znaleźć ten kompromis, należy najpierw rozpoznać interesy poszczególnych grup, co nie jest łatwym zadaniem gdyż im więcej zaangażowanych grup interesu tym trudniej osiągnąć porozumienie. Do podstawowych grup interesu na obszarach chronionych zainteresowanych rozwojem turystyki na tych terenach zaliczyć można m.in.: zarządzających obszarem chronionym, pracowników obszaru chronionego, turystów, społeczność lokalną, touroperatorów, władze terytorialne, władze państwa, organizacje pozarządowe, naukowców, media itp. (Eagles 2002).

Ruch turystyczny w parkach narodowych

Polskie parki narodowe od kilkadziesiątu już lat są masowo odwiedzane przez turystów. Już na pocz. lat 60. XX wieku ruch turystyczny w parkach narodowych wynosił około 4-5 mln odwiedzających turystów rocznie. Wartości te wzrastały aż do poł. lat 70. kiedy to parki narodowe odwiedziło przeszło 11 mln turystów w ciągu roku. W latach 80. ruch turystyczny utrzymywał się na dość stałym poziomie 10-11 mln odwiedzających w skali roku (Partyka 2002). W 1989 r. w parkach narodowych zanotowano przeszło 12 mln odwiedzających (ryc. 1) i była to do chwili obecnej największa liczba osób jaka odwiedziła polskie parki narodowe. W latach 90. XX w. nastąpił spadek frekwencji do około 8 mln odwiedzających w skali roku, natomiast od początków XXI w. ruch turystyczny utrzymuje się na poziomie 10-11 mln odwiedzających.

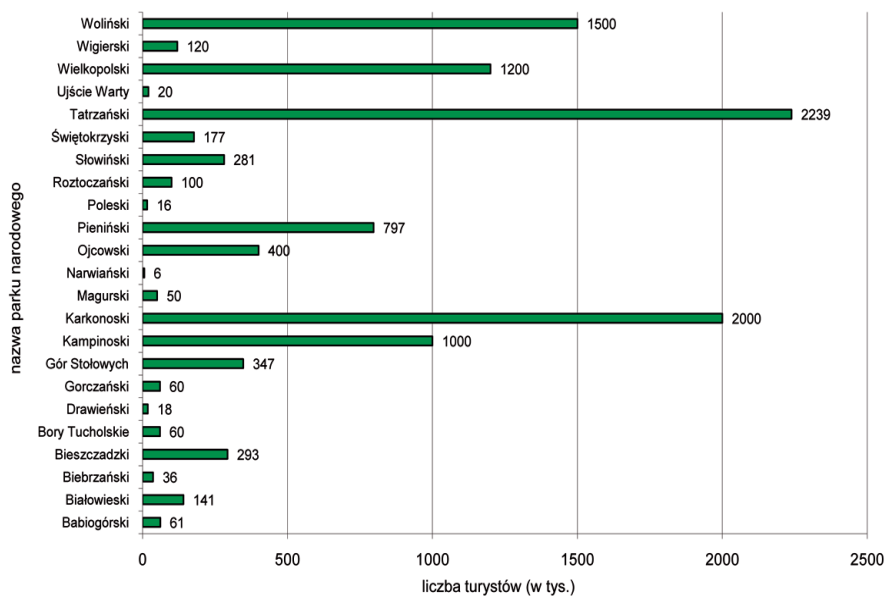
Ryc. 1. Ruch turystyczny w parkach narodowych w latach 1989-2007

Fig. 1. Number of visitors in national parks in 1989-2007

Od lat również nie zmieniają się parki przyjmujące największą liczbę turystów (ryc. 2). Największy ruch turystyczny od wielu lat notowany jest w parkach górskich: Tatrzańskim (2,2 mln w 2007 r.) oraz Karkonoskim (2 mln). Na kolejnych miejscach w 2007 r. znalazły się: nadmorski Woliński PN (1,5 mln) oraz parki położone przy dużych aglomeracjach miejskich: Wielkopolski (1,2 mln) i Kampinoski (1 mln). Jednocześnie zaznaczyć należy, iż jeszcze 1989 r. najliczniej odwiedzany był Karkonoski PN, który odwiedzało przeszło 3,5 mln turystów rocznie, natomiast na drugim miejscu znajdował się Tatrzański PN z 3 mln odwiedzających. Były to największe wartości ruchu turystycznego w tych parkach, jakie zanotowano do chwili obecnej.

Turystyka zrównoważona w parkach narodowych w opinii turystów

W opracowaniu dokonano analizy badań ankietowych przeprowadzonych w 2008 i 2009 roku na łącznej grupie 343 turystów odwiedzających polskie parki narodowe. W badaniu udział wzięło 188 kobiet oraz 155 mężczyzn. Większość respondentów stanowili ludzie młodzi do 24 roku życia (39%) oraz osoby w wieku 25-44 lata (32%), pozostali przebadani to osoby w wieku 45-64 lata (20%) oraz powyżej 65 roku życia (9%). Pod względem wykształcenia przeważali respondenci

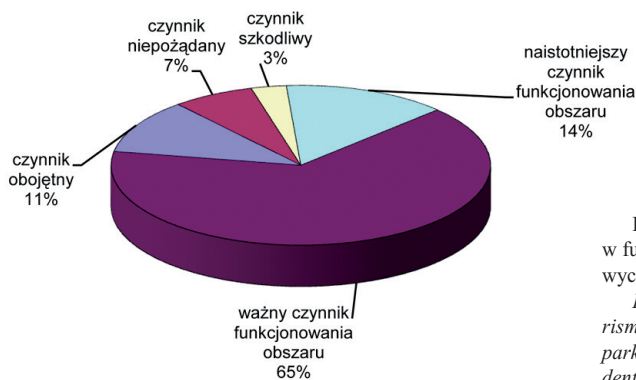
Ryc. 2. Ruch turystyczny w poszczególnych parkach narodowych w 2007 roku

Fig. 2. Number of visitors in individual national parks in 2007

z wykształceniem wyższym (51%) oraz średnim (48%) w stosunku do osób z wykształceniem podstawowym (1%).

Większość respondentów (80%) uważa, iż turystyka jest czynnikiem znacząco wpływającym na funkcjonowanie obszarów parków narodowych i ich okolic, a tym samym przyczyniającym się do rozwoju tych terenów (ryc. 3).

Rozwój turystyki w parku narodowym przynosi korzyści nie tylko zarządzającemu terenem i osobom odwiedzającym, lecz również społeczności lokalnej w postaci miejsc pracy, dodatkowych do-

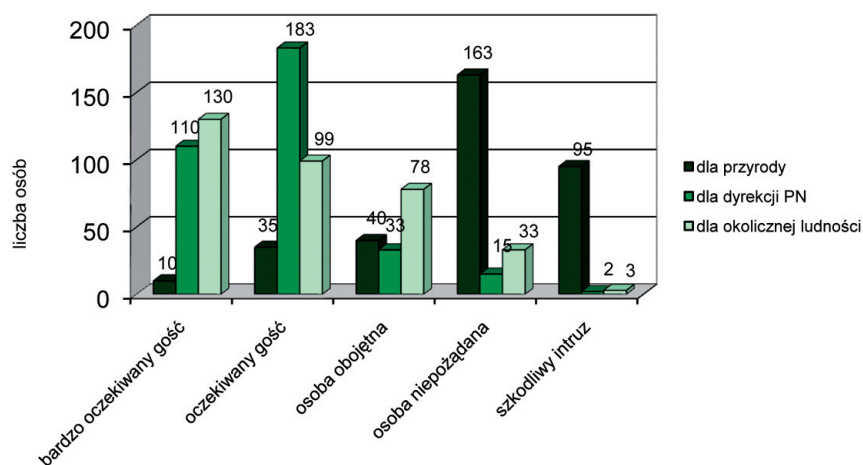
Ryc. 3. Znaczenie turystyki w funkcjonowaniu parków narodowych w opinii respondentów

Fig. 3. The importance of tourism in functioning of national parks in the opinion of the respondents

chodów oraz ogólnego rozwoju miejscowości. Jak pokazały dalsze odpowiedzi respondentów, przyczyniają się oni bezpośrednio do wspierania rozwoju turystyki na obszarach parków narodowych.

Spośród przebadanych 10% uważa, iż turystyka i jej rozwój są zjawiskiem niepożądanym oraz szkodliwym na terenach takich jak parki narodowe.

Zbadano również, kim dla respondentów jest turysta w parku narodowym, czyli oni sami, w stosunku do przyrody parku, jego dyrekcji oraz miejscowej ludności (ryc. 4). Z odpowiedzi dokładnie widać, iż respondenci zdają sobie bardzo dobrze sprawę z tego iż, przebywając na terenie parku narodowego dla środowiska przyrodniczego są osobą niepożądaną, a wręcz intruzem (przeszło 75% wskazań), stanowiącym zagrożenie dla wartości przyrodniczych parku. W stosunku do dwóch pozostałych grup, dyrekcji parku oraz społeczności lokalnej, przebadani wyrażają pogląd, że są osobami oczekiwanymi, przynoszącymi korzyści, w tym finansowe, dla wyżej wymienionych.

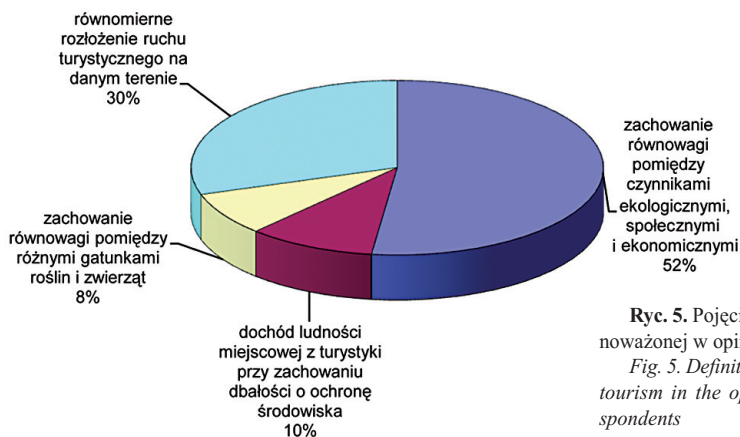
Ryc. 4. Turysta w parku narodowym dla poszczególnych grup

Fig. 4. Tourist in national park for individual groups

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że znaczna liczba respondentów (23%) uznała, iż dla miejscowej ludności turyści odwiedzający parki narodowe oraz ich okolice są osobami zupełnie obojętnymi, niemającymi wpływu na życie mieszkańców tych terenów. Potwierdza to rzeczywistą sytuację panującą w części polskich parków narodowych, w których miejscowa ludność nie jest zainteresowana i nie włącza się w rozwój turystyki na ich terenie, a tym samym nie czerpie z tego faktu żadnych korzyści, traktując zjawisko turystyki na danym obszarze, jako im obojętne.

W badaniu poproszono respondentów, aby wskazali czego ich zdaniem dotyczy pojęcie turystyki zrównoważonej (ryc. 5). Prawidłowej odpowiedzi na to pytanie, czyli że jest to zachowanie równowagi pomiędzy czynnikami ekologicznymi, społecznymi i ekonomicznymi na danym terenie, udzieliło 52% przebadanych turystów. Wynik ten można potraktować jako satysfakcjonujący, biorąc pod uwagę fakt, iż przebadani to turyści odwiedzający parki narodowe, prawdopodobnie niekształcący się w zakresie turystyki i nie mający styczności z teorią turystyki jako taką.

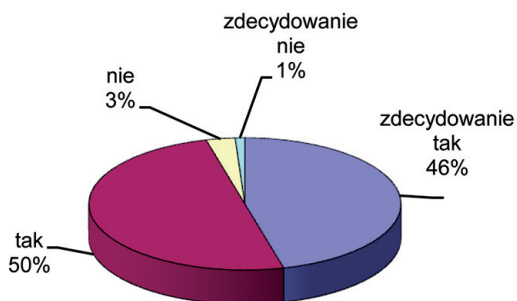
Z pozostałych odpowiedzi przebadanych wynika natomiast, iż pojęcie turystyki zrównoważonej utożsamiają oni przede wszystkim z ruchem turystycznym oraz środowiskiem przyrodniczym, po-

Ryc. 5. Pojęcie turystyki zrównoważonej w opinii respondentów
Fig. 5. Definition of sustainable tourism in the opinion of the respondents

mijając przy tym pozostałe dwa filary turystyki zrównoważonej, czyli czynniki społeczne i ekonomiczne. Prawdopodobnie respondenci utożsamiają pojęcie turystyki zrównoważonej z formami turystyki przyjaznej środowisku, na której określenie istnieje obecnie w literaturze wiele różnych pojęć m.in. ekoturystyka, turystyka zielona, łagodna itp.

Respondentów spytano także czy ich zdaniem istnieje potrzeba wprowadzania zasad turystyki zrównoważonej na obszarach parków narodowych (ryc. 6). 96% przebadanych dostrzega potrzebę nadania turystyce na obszarach chronionych zrównoważonego charakteru, jednak zauważyć przy tym należy, iż spośród ankietowanych 52% wiedziało czym jest turystyka zrównoważona, natomiast na poniższe pytanie odpowiedzi udzielili wszyscy respondenci.

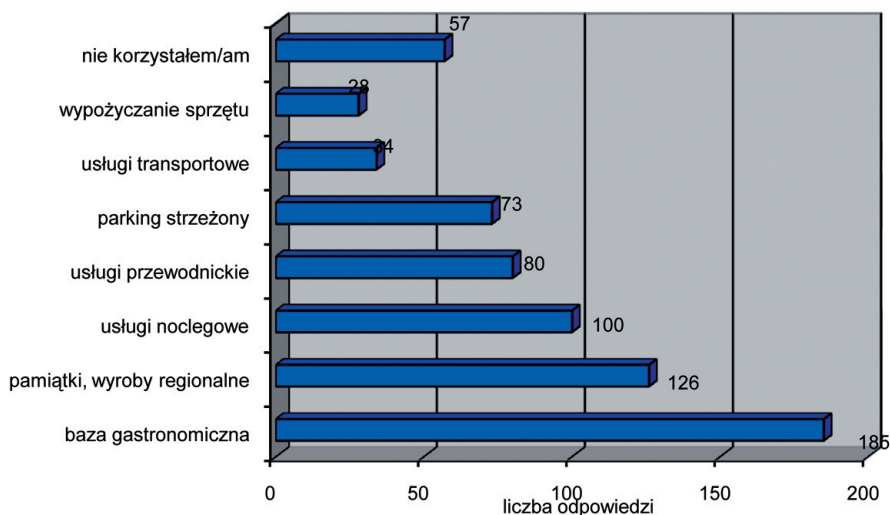

Ryc. 6. Potrzeba wprowadzania zasad turystyki zrównoważonej w parkach narodowych w opinii respondentów
Fig. 6. The need for implementation of sustainable tourism development in national parks in the opinion of the respondents

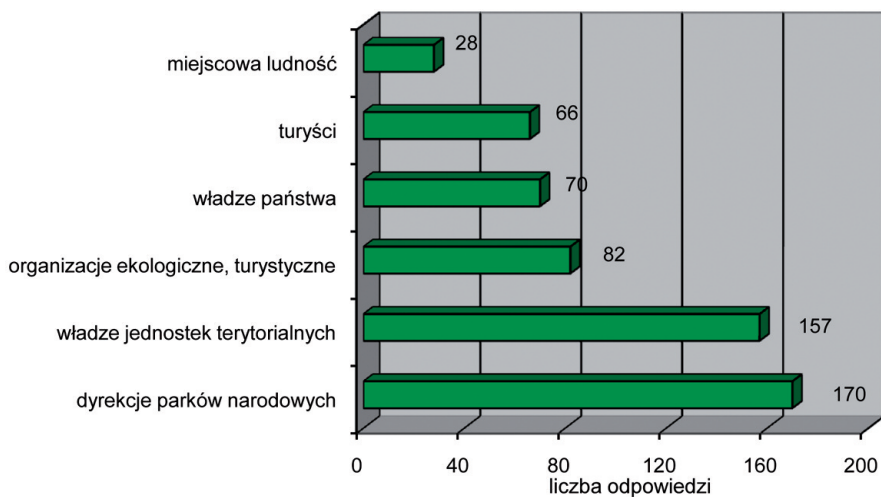
Pomimo iż nie wszyscy także respondenci wiedzieli dokładnie, z czym utożsamić pojęcie turystyki zrównoważonej, zaznaczyć należy, że prawdopodobnie zupełnie nieświadomie przebadani wspierają rozwój turystyki zrównoważonej na terenach parków narodowych i ich okolic m.in. pomagając miejscowej ludności poprzez korzystanie z usług przez nią oferowanych (ryc. 7).

Podczas swojego pobytu w parku narodowych jedynie 16% respondentów nie skorzystało z jakichkolwiek usług oferowanych przez miejscową ludność. Pozostali przebadani natomiast dość licznie wspierali miejscową ludność, korzystając m.in. z usług gastronomicznych, noclegowych, ku-

pując pamiątki i wyroby regionalne sprzedawane przez miejscowych, korzystając z parkingów przez nich strzeżonych, czy usług transportowych w postaci bryczki, powozu itp.

Ryc. 7. Usługi, z jakich korzystali respondenci podczas ich pobytów w parkach narodowych
Fig. 7. Number of respondents using each service during their stay in national parks

Ryc. 8. Jednostki odpowiedzialne za rozwijanie turystyki zrównoważonej na obszarach parków narodowych w opinii respondentów

Fig. 8. Groups responsible for developing sustainable tourism in national parks In the opinion of the respondents

Wśród jednostek odpowiedzialnych zdaniem respondentów za rozwijanie turystyki zrównoważonej na obszarach parków narodowych i okolic (ryc. 8) najczęściej wskazywano na dyrekcje

parków narodowych oraz władze jednostek terytorialnych w postaci wojewody, starosty czy wójta pomijając przy tym działalność i znaczenie władz państwowych. Można zaobserwować więc, że respondenci uważają tereny parków narodowych za dobro regionalne, o które powinny dbać władze poczynając od najniższego szczebla.

Namacalnym dowodem, iż pojęcie turystyki zrównoważonej nie jest prawidłowo interpretowane przez respondentów, jest niedocenienie (28 wskazań) znaczenia aktywnego udziału miejscowej ludności w procesie wdrażania i rozwoju inicjatyw proturystycznych ukierunkowanych na rozwój turystyki zrównoważonej na ich terenach.

Podsumowanie

Podsumowując stwierdzić można, iż przebadani wykazali zadowolający poziom świadomości na temat pojęcia turystyki zrównoważonej, jednakże zauważyć należy, że większość utożsamia ją z pojęciem turystyki przyjaznej środowisku, ekoturystyki, kojarząc ją przede wszystkim z ruchem turystycznym i środowiskiem przyrodniczym, pomijając w ten sposób kwestie i czynniki społeczne i ekonomiczne stanowiące pozostałe dwa filary funkcjonowania turystyki zrównoważonej.

Jednocześnie przebadani uznali turystykę w parkach narodowych za istotny czynnik funkcjonowania i rozwoju parków, jak i obszarów do nich przyległych oraz sami do tego rozwoju się przyczyniają, korzystając z usług oferowanych przez miejscową ludność.

Równocześnie z innych prowadzonych przez autorkę badań wynika, iż praktycznie od końca lat 80. XX wieku powolnej zmianie ulega profil udostępniania i użytkowania terenów polskich parków narodowych, zmierzający do działań bardziej sprzyjających środowisku naturalnemu. Mianowicie minimalizuje się powoli działania mające negatywny wpływ m.in. według danych Głównego Urzędu Statystycznego zmniejsza się ilość nartostrad w parkach górskich (od 1998 r. ich ilość uległa zmniejszeniu dwukrotnie), zmniejszeniu ulega również liczba obiektów noclegowych (głównie domów wczasowych) zlokalizowanych na terenach parków narodowych (zmniejszenie o 25% porównując rok 1994 i 2007). Przybywa natomiast elementów, mających wpływ na podniesienie poziomu świadomości ekologicznej i przyrodniczej osób odwiedzających parki narodowe w postaci ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych, muzeów przyrodniczych, ośrodków edukacyjnych oraz ilości imprez edukacyjno-przyrodniczych przez nie organizowanych.

Literatura

- FNNPE. 1993. Loving them to Death? Sustainable tourism in Europe's nature and national parks. FNNPE, Belgium.
- IUCN. 1994. Parks for Life Action for Protected Areas in Europe. IUCN, CNPPA, Gland, Switzerland.
- Partyka J. 2002. Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ojcowski Park Narodowy, Ojców.
- Eagles P., Haynes C., McCool S. 2002. Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management. WTO, IUCN, Gland, Switzerland.

Małgorzata Gałazka

Zakład Teorii Turystyki

Instytut Turystyki i Rekreacji

Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie

galazkama@wp.pl